

«فروغ ابدیت» کتابی تاریخی به قلم یک متکلم است / افسانه‌بودن داستان بحیرا

استاد تاریخ دانشگاه علامه طباطبایی با تأکید بر اینکه فروغ ابدیت قطعا جزء صد کتاب ماندگار قرن است، گفت: البته این به معنای آن نیست که هیچ ایرادی ندارد.

استاد تاریخ دانشگاه علامه طباطبایی با تأکید بر اینکه فروغ ابدیت قطعا جزء صد کتاب ماندگار قرن است، گفت: البته این به معنای آن نیست که هیچ ایرادی ندارد. در این کتاب آمده است که پیامبر(ص) به سفر تجاری رفت و با بحیرا ملاقات کرد و بحیرا به او گفت تو پیامبر خواهی شد، در حالی که سند این گزارش جزء ضعیف ترین اسناد است. سعید طاووسی مسرور به گزارش ایکن، سعید طاووسی مسرور، عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی، اول مهرماه در بیستمین نشست علمی «صد کتاب ماندگار قرن» با موضوع کتاب «فروغ ابدیت» آیت الله جعفر سبحانی که در کتابخانه ملی برگزار شد با بیان اینکه یکی از مشکلات ما در معرفی کتب این است که گاهی نمی توانیم اطلاع دقیقی از تاریخ تالیف برخی آثار داشته باشیم، گفت: در مورد زمان تالیف کتاب فروغ ابدیت آیت الله العظمی سبحانی طبق تحقیقی که بنده داشته ام به سال ۱۳۴۹ رسیدم در حالی که ایشان در بیانات خودشان فرموده اند سال ۱۳۴۴؛ شاید در کتابخانه ملی بتوانیم اطلاعات دقیق تری در مورد سال تالیف کتاب و اینکه چند بار و در کجا چاپ شده است به دست بیاوریم.

استاد دانشگاه علامه طباطبایی با بیان اینکه در مورد تعداد تجدید چاپ این اثر هم آمار مختلفی وجود دارد از جمله اینکه مسئولان بوستان کتاب آمار ۶۰ بار را ارائه کرده در حالی که ۴۱ بار چاپ شده است، افزود: این موارد در تحلیل یک کتاب و اثری که بر روی یک جامعه می گذارد خیلی مهم است؛ الان باز نمی دانیم که این ۴۱ چاپ چه مقدار تیراژ دارد تا بتوانیم در مورد کتاب با دقت بیشتری حرف بزنیم.

طاووسی مسرور تصریح کرد: آیت الله سبحانی متولد ۱۳۰۸ هستند؛ در جایی خواندم این کتاب در طول ۲۵ سال تالیف شده است که نمی تواند درست باشد زیرا اگر ۴۱ بار چاپ شده باشد با توجه به سال ولادت درست نیست مگر اینکه منظور نویسنده این باشد که ویراست سوم این اثر نسبت به اول ۲۵ سال فاصله داشته است.

وی افزود: آیت الله سبحانی از شاگردان آیت الله العظمی بروجردی و امام خمینی(ره) هستند و استادان دیگری چون آیت الله حجت کوه کمره ای داشته اند بیش از آن که یک مفسر، مورخ و فقیه باشند متکلم هستند و تخصص اصلی ایشان هم علم کلام است و اگر به مجموعه آثار ایشان که نرم افزار آن توسط مؤسسه نور بیرون آمده است مراجعه کنید عمده آثارشان در عرصه کلام است؛ البته ایشان در تفسیر و فقه و اصول و فلسفه و ... صاحب آثار گرانقدری هستند.

طاووسی مسرور با بیان اینکه کتاب محاضرات فی الاصول و کلیات علم رجال ایشان در دانشگاه و حوزه در حال تدریس است، گفت: عمده شهرت ایشان در تاریخ به خاطر کتاب فروغ ابدیت است و البته کتاب فروغ ولایت را هم در مورد امام علی(ع) نوشته اند؛ کتاب مستقلی در مورد سقیفه و کتبی هم در مورد ائمه(ع) به زبان ساده نوشته اند و به عربی هم ترجمه شده است؛ کتاب راز بزرگ رسالت در رد علی دشتی و کتاب ۲۳ سال نوشته شده است؛ کتاب تاریخ اسلام هم خلاصه فروغ ولایت و ابدیت است که زیر نظر خود ایشان خلاصه شده است.

استاد دانشگاه علامه طباطبایی با بیان اینکه آیت الله سبحانی در مورد علمای شیعه و شرح حال آنان آثاری نوشته اند، اظهار کرد: مقالاتی در دایره المعارف فقهای شیعه از قرن یک به بعد دارند؛ عرض بنده این است که وقتی که یک متکلم تاریخ می نویسد با یک مورخ فرق دارد؛ مثلا کتاب قاسم خانجانی در مورد شیخ مفید را ببینید هدف او نوشتن تاریخ با نگاه کلامی و اعتقادی بوده است و آیت الله سبحانی هم همینطور هستند.

وی افزود: در مقدمه کتاب هم تأکید زیادی بر این مسئله تأکید فرموده اند تاریخ هایی که برای پیامبر(ص) ذکر شده است از دو حال خارج نیست یا توصیف محض است که از قدیم بوده است یا کسانی که تحلیل کرده اند سوگیری دارند و از خاورشناسان به خصوص در این باره نام برده اند.

مطالب مذهبی؛ بیشترین کتب کتابخانه پهلوی

وی افزود: عمده کتب کتابخانه فرح پهلوی که الان در کاخ سعدآباد وجود دارد در عرصه دینی و تفسیر است که در برابر فضای حوزه نگارش یافته است؛ آیت الله سبحانی هم با هدف مقابله این تفکرات کتاب فروغ ابدیت را نوشته اند. در ابتدا این کتاب دو جلد بود و بعدا به یک جلد نسبتا قطور تبدیل شد و جایگاه مؤلف در اقبال به این کتاب خیلی اثر داشته است. کتبی داریم که از حیث تاریخی

فاصله چندانی با این اثر ندارند ولی چون فروغ ابدیت از سوی ایشان نوشته شده است رواج این کتاب بیشتر است.

وی با بیان اینکه شاهد رواج این اثر چاپ‌های متعدد آن است، اظهار کرد: فراتر از چاپ‌های متعدد خود آشنایی بیشتر محققان و حتی عموم مردم با کتاب فروغ ابدیت دال بر شهرت این کتاب است؛ ترجمه‌های متعدد این کتاب به عربی، اردو، فرانسه، پرتغالی و انگلیسی و ... دلیلی بر این است که این کتاب مخاطب بین‌المللی دارد با اینکه مؤلف تأکید دارد من قصد دارم از زاویه شیعه به تاریخ اسلام بنگرم. در حقیقت خلأیی در تاریخ اسلام به خصوص در محدوده حیات پیامبر(ص) وجود داشته است زیرا در انحصار اهل سنت بوده است و منابع شیعیان در ۵ قرن اول هم عمدتاً از بین رفته است.

استاد دانشگاه علامه طباطبایی افزود: طبرسی و شیخ مفید تلاش کردند این خلأ را با ارشاد و اعلام الوری برطرف کنند ولی بافت روایاتشان سنی است و نمک و ادویه آن شیعی است و مؤلفان تلاش کردند تا فضا را شیعی کنند. مرحوم سیدعلی آقای قاضی به شاگردانش فرموده بود ما سیره شیعی نداریم و شما در این عرصه کار کنید و برخی شاگردانش سراغ این شیوه رفتند ولی کافی نبود.

وی با بیان اینکه فروغ ابدیت در پاسخ به این نیاز نوشته شد؛ یعنی اینکه بتوانیم با نگاه شیعی حتی سراغ اهل سنت و مستشرقان و ... برویم و کار تطبیقی بکنیم، اظهار کرد: این جلسه، جلسه نقد نیست ولی باز مطالبی در این خصوص بیان می‌کنم؛ اول اینکه کار کتابخانه ملی در اجرای طرح صد کتاب ماندگار قرن بسیار جالب و خوب است ولی این سؤال وجود دارد که ملاک انتخاب چه بوده است.

طاووسی مسرور اضافه کرد: مثلاً برای بنده سؤال است که آیا کتاب «طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن» جزء صد کتاب ماندگار هست یا خیر؟ نه به خاطر محتوا و مؤلف؛ این کتاب سلسله جلسات رهبر انقلاب در مسجدی در مشهد است که قبل از انقلاب ارائه فرمودند و بنده حتی بخش‌هایی از آن را تدریس کردم و در چندسال اخیر در قالب کتاب چاپ شده است لذا خوب است کتابخانه ملی در این مسئله ورود کند.

استاد دانشگاه علامه طباطبایی با تأکید بر اینکه فروغ ابدیت قطعاً جزء صد کتاب ماندگار قرن است، تصریح کرد: البته این به معنای آن نیست که هیچ ایرادی ندارد یا باید در حد و اندازه آن متوقف شویم؛ همان گمشده‌ای که آیت‌الله سبحانی دنبال آن بودند در آثار بعد از ایشان مانند آثار رسول جعفریان به صورت جدی تر دنبال شد یا کتاب تاریخ صدر اسلام دکتر زرگری نژاد از تحلیل قوی تری برخوردار است. شاید نقدی که بتوان به کتاب فروغ ابدیت وارد کرد این است که تحلیل ایشان پاسخ به شبهه و کلامی و اعتقادی است و در جای خود بسیار نیکوست و این کتاب هنوز هم مرجعیت دارد ولی اگر از جنس تاریخ نگاه کنیم خیلی از مشهورات را آورده است که از جنبه سند مشکلات زیادی دارد.

اشکالات کتاب فروغ ابدیت

وی افزود: این ماجرا که گفته شده است پیامبر(ص) به سفر تجاری رفت و با بحیرا ملاقات کرد و بحیرا به او گفت تو پیامبر خواهی شد، در این کتاب آمده است در حالی که سند این گزارش جزء بدترین اسناد است و ابن اسحاق آن را زعم و پندار برخی قلمداد کرده است و سند دیگر آن هم به ابوموسی اشعری می‌رسد که محتوای آن واویلاتر از گزارش ابن اسحاق است. بر این اساس، گفته شده که حضرت ابوطالب نگران شده و پیامبر(ص) را به ابوبکر و بلال سپردند تا او را به مکه ببرند؛ جالب و مضحک اینکه بلال اصلاً به دنیا نیامده و ابوبکر هم شش سال بیشتر سن نداشته است؛ مشکل دیگر این روایت آن است که وقتی پیامبر(ص) دعوت خود را آشکار کرد و او را به جنون و کفایت و ... متهم کردند به این گزارش استناد نکرد و ابوطالب هم همینطور که بگویند شما که دیدید بحیرا مژده پیامبری به محمد داد.

طاووسی مسرور بیان کرد: این در حالی است که مخالفان پیامبر(ص) قصد داشتند که علم حضرت را به یهودیان و مسیحیان ارجاع دهند ولی چون کسی را سراغ نداشتند سراغ آهنگری مسیحی به نام جبر رفتند که شمشیر درست می‌کرد و گفتند که او معلم پیامبر است؛ قرآن نازل شد که این فردی که شما می‌گوید اصلاً عجم است نه عرب. لذا گفتند پیامبر، ساحر است. بنابر این داستان بحیرا که مجید مجیدی هم در فیلمش آورده است کذب و ساختگی است ولی متأسفانه در همه آثار آمده جز کتاب کسانی چون کتاب آقای بزرگری نژاد که ۱۳۳ دلیل در رد آن آورده است.

طاووسی مسرور در پایان اظهار کرد: در مورد هجرت به حبشه هم آورده است که چون مسلمانان شکنجه می‌شدند به حبشه هجرت کردند که این درست نیست زیرا عمدتاً کسانی به حبشه رفتند که حتی یک سیلی هم نخورده بودند؛ اینها به حبشه رفتند تا کانون دیگری برای دعوت به اسلام ایجاد کنند که اگر در مکه میسر نبود آنجا این کار را ادامه دهند و این گروه تا سال هفتم هجرت که جنگ‌ها تقریباً تمام شد به مدینه برنگشته بودند.